

AZ ORVOS AZ ISKOLÁBAN.¹

1. Az orvosi és a nevelői gondolkodás viszonya. — 2. Az orvos feladata és —
3. helyzete az iskolában.

1. Az orvos mint iskolaorvos és egészségktanár belép egy testületbe, hogy azzal közös munkát végezzen. Több ember munkája csak akkor juttathat el a közös célhoz, ha az együttműködésre hivatott embereket közös tudatosság irányítja. Ennek megint a gondolkodás közösége a feltétele. Vajjon lehet-e az orvosban és a nevelőkben közös a tudatosság, hiszen nyilvánvaló, hogy nemcsak az egyének gondolkodásában van természetesen sok és nagy különbség, hanem az egyes foglalkozási ágak munkásainak a gondolkodását is sajátos jelleművé teszi az életcél, az előtanulmányok és a végzett munka sajátos módszere. Bent a több tagból álló tanító testületben is érezhető ez, ha megfigyeljük pl. a filológust és a természetrajz tanítóját s általánosan ismert dolog, hogy a rajznak, testgyakorlásnak, zenének a szakembere igen gyakran kevéssé tud, sőt nem ritkán nem is igyekszik beleilleszkedni a testületi összhangba. Semmi különös nem volna tehát abban, ha az iskolában az annyira másfélének tetsző orvos idegennek érezné magát s idegennek látná őt a testület is. Ennek azonban mégsem szabad így lennie, mert ekkor feltétlenül veszedelembe jutna a közös cél, sűrűlódások között folyó munkája, jóllehet külsőleg teljesen zavartalan lehetne a személyes érintkezés. A testület minden tagjának akarnia kell, már csak saját munkája érdekében is, hogy az egész testületben benső egység uralkodjék, azaz a gondolkodásnak közös középpontja legyen. Törekednie kell tehát erre az orvosnak is és nem szabad azt hinnie, hogy ez neki nehezebb, mint bárkinek másnak.

A gondolkodó orvos és a gondolkodó nevelő lelkében lényeges egyezés van s ezért az együttműködés közben könnyen juthatnak érvényre éppen az egyező vonások és önként fejlődhetik a kétféle ember munkája egymásának kiegészítőjévé. Csak meg kell találnunk a kellő távlatot, amelyből a nevelőt és az orvost szemléljük.

Ha az embert annyira meghatározó *életcél*t nézzük — feltéve, hogy ez valóban az egyén életének személyesen felismert célja — mindkettő arra törekszik, hogy az emberek sorsát, a társadalom állapotát valami tekintetben javítsa; különb, azaz műveltebb, jobb lelkű, erősebb,

¹ Az iskolaorvosi és egészségktanári tanfolyamon 1920 óta hat órán *Pedagógiai bevezetés* című előadás is folyik. Ez órák anyagának első részét az itt *vázlatosan* közölt gondolatmenet szerint fejtegettem. I. S.

egészségesebb emberek, kedvezőbb viszonyok alakulását akarják elősegíteni; úgy látják, hogy az egyes feladatokat egyetlen nagy munkának a részletei, minden egyes részleteredmény a hatásában tovább él és végül az emberi nem tökéletesedését, a nemzet megerősödését, felemelkedését vagy fennmaradását szolgálja. Ezzel az alapgondolattal az orvos annál könnyebben kapcsolódhatik a nevelők gondolatvilágába, mert a nevelő előtt feltáruló terület jóval szélesebb az orvosénál; az orvos munkájában az emberekre való hatás számos iránya közül egy érvényesül különösen, t. i. az egészséges élet feltételeinek megértése, részben megteremtése; ennek igen sok ugyan az erkölcsi és értelmi vonatkozása, de mégis csak egyik terület ez a sok közül, amelyre a nevelés (művelés) feladatai kiterjednek. Amint ezt az orvos felismeri, kétségtelenül társnak, rokonnak érzi magát mindazokkal a nevelőkkel, akiknek nyitott szeme bonyolult feladatainak ezt a részét is tisztán látja.

Alapjában véve az orvos és a nevelő *előtanulmányainak* ugyanaz a tárgya. A nevelő, a tanár nem azokkal a tanulmányokkal készül elő igazán a pályájára, amelyek köréből azután bizonyos ismereteket közöl; ezek a «szaktárgyak» csak a módot, az eszközt nyújtják az életcél szolgálására és az ezzel való foglalkozás csak annyiban előkészület a nevelői pályára, amennyiben a nevelői gondolkodás kialakulását elősegíti és érvényesítésének útját egyengeti. A nevelőnek igazi előtanulmánya: az ember megismerése. E felfogás helyességét nem befolyásolja az a körülmény, hogy a nevelők képzésében eléggig kevésbé érvényesült s hogy ezidőszerint a nevelők között éppen nem általános. Nem a felszínről, hanem a lényegről van szó. S így nézve világos, hogy a nevelő voltaképpen ugyanazzal tartozik foglalkozni pályájára való előkészületül, amivel az orvos: az emberrel. Mindkettőnek alaposan kell az embert ismernie, mert azzal bánik, azon dolgozik egész életében. Ezért ezen az alapvető ismereten kívül azonos irányú a másik is, amely ehhez szükségképpen csatlakozik; második nagy kérdés ugyanis orvos és nevelő előtanulmányaiban egyaránt: miként lehet hatni az emberre? Itt aztán magától adódik a nevezetes különbség: más-más irányú hatásról van szó a két életpályán, tehát másnak kell lennie nemcsak a hatás, az emberrel való bánás tekintetében való útmutatásnak, begyakorlásnak, hanem ennek érdekében az ember megismerésének is. A magva azonban ugyanaz marad: az orvosi és a nevelői pálya jelöltjének az emberen kell gondolkoznia. Egyik inkább a testet, a másik inkább a szellemi életet tanulmányozza, de mindkettőnek fel kell ismernie az ember oszthatatlan egységét és a maga tárgyát csak abban a tudatban szabad a másiktól elkülönítve szemlélnie, hogy ez éppen csak gondolatban való elkülönítés, a valóság az egység és a hatás akaratlanul is áttérjed a másik területre is. Elég rámutatni az orvosi hatás lelki elemeire és az «ép testben ép lélek» régi gondolatára.

Ugyanígy megvan a lényeges egyezés az orvosi és a nevelői munka *módszerében* is. Nem keresem a mesterséges hasonlatokat, csak annyit mondok: mindkettő egyes, adott esetekben cselekszik, egyik az eléje kerülő beteget gyógyítja, akár a maga házában, egyedül, akár a kórház nagy kórtermében más orvosok segítségével; a másik a reábizott serdülőt neveli egyedül vagy az iskolában. Egyes, adott esetekben kell útbaigazítania, figyelmeztetnie, vezetnie mindkettőnek, de nem úgy, ahogyan a mesterember fűr és farag, hanem mindenkor alkalmazkodva a betegnek

vagy a növendéknek állapotához, beleilleszkedve lelkületébe, s örökösen gyakorolva a lemondást, türelmet, önfeláldozást, nem várva elismerést és köszönetet. Itt sem az tehát a fő, hogy késsel és orvosságrendeléssel vagy magyarázattal és dolgozatjavítással töltsük-e be a pillanat követelte feladatot, hanem az, hogy örökösen változó, mégis örökösen megújuló egyes tennivalók állanak az orvos és a nevelő elé s ezeket azzal a gondolattal végzi mindenik, hogy minden pillanatban a nagy feladatnak, élete felismert céljának betöltéséhez közeledik vagy legalább akar közeledni. Ebben adva van a lehetőség, hogy a kétféle munkát teljesítő emberek megértsék egymást: mindkettő, orvos és nevelő a nagy célra tekint munka közben (idealizmus), de vezető gondolatát mindig az adott helyzetnek megfelelően alkalmazza (realizmus); kénytelen mindkettő pontosan megállapítani az előtte levő ember minőségét, állapotát, az arra való hatás, az azon szükséges teendő célját és módját (tárgyiaság) s eközben teljes mértékben érvényesül az orvosnak és a nevelőnek sajátos értéke, ható ereje (személyiség).

Igazi orvosra és igazi nevelőkre gondolva, ezekből az alapokból egészen természetes úton alakulhat ki az iskolaorvos és a tanítótestület munkájának benső egybehangzása; az orvos könnyen otthonossá válhatik az iskolában, ha nem bízza egyszerűen a sorsra magát, hanem ottani feladatát és helyzetét akarja is tisztán felismerni.

2. Az orvosnak iskolai feladatát akként lehet összefoglalni, hogy e feladat: az iskola egészségügyének gondozása. E kifejezés teljes értelmét csak az fogja fel, aki mindkét oldalról tudja nézni az iskolai egészségügyet: úgy is, hogy ez a közegészségügy egyik része és úgy is, hogy a köznevelésügynek is egyik része. Közegészségügyi vonatkozásban az iskolai egészségügy mindazoknak a mozzanatoknak szemmel tartását jelenti, amelyek a serdülő nemzedék egészségének, testi jólétének, épiségének és fejlődésének kedveznek vagy arra kártékonyak; ebből a szempontból tekintve az orvos iskolai tevékenysége egészségügyi szolgálat s attól a közegészségügyi állapotok javulását várjuk. Köznevelésügyi vonatkozásban mindez a nevelés egyik részének, az egészséges életre való nevelésnek a szempontjából követel figyelmet; így nézve az orvos az iskolában nevelő s tőle a nevelés munkájának teljessé tételét reméljük. Szó sincs arról, hogy a kétféle feladatot el lehetne egymástól különíteni; itt egy munkának két vonatkozása világosodik meg, a kettő csak erősíti egymást és magának az iskolában folyó orvosi munkának a jelentőségét hangsúlyozza.¹

Az orvos iskolai munkájának két része van: az iskolai nevelés egészségügyi követelményeinek ellenőrzése, meg az egészségtan tanítása.

Az első részbe a tennivalóknak egész sora tartozik. Ezekkel voltaképpen úgy vagyunk, mint pl. az erkölcsi neveléssel: nem lehet hiány-

¹ Ez egyúttal már azt is jelzi, amit ki is kell mondani, hogy az iskolaorvos feladata nem az, hogy egyes tanulók és tanítók egyes bajait gyógyítsa. Lehet és van ilyen alkalmazása is, pl. a tanulók együttlakásában (internátusi orvos), de ez nem a szorosan értett iskolaorvosi, hanem általában az orvosi munka körébe tartozik s ez a gyógyító, gyakorló orvos természetes feladata, amire nem is volna szükséges külön előkészülni. Itt tehát sem a gyógyítás céljából alkalmazott internátusi orvosról, sem az iskolaorvosnak esetleg a tanulók vagy tanítók egyikével-másikkal való személyes viszonyáról sincsen szó.

talán felsorolni sem az erkölcsösseget előmozdító, sem az azt fenyegető jelenségeket; itt is azt kell tehát mondanunk, hogy az iskolaorvosnak gondolnia kell mindenre, meg kell látnia mindent, ami az egészségre hat. Az épület és a felszerelés, a fűtés és világítás, a szellőztetés meg az ivóvíz, a tanítás és a tanulás egészségtana az iskolaorvos állandó gondoskodásának a tárgya. E részben az számára a kérdés: miképen lehet az adott viszonyok között, azaz abban a községben, abban az iskolában az iskolai nevelés egészségügyi követelményeit kielégíteni, az egészséges életre való nevelés akadályait elhárítani. Vagyis érdeklődésének, tevékenységének s bizony sokszor töprengéseinek a körébe tartoznak a tanítók és tanulók egészségének feltételei és zavarai, amennyiben ezek az iskolával vannak bármilyen kapcsolatban. (Ez az egyik terület, amelyen az iskolaorvos számára a tudományos kutatásnak is nagy anyaga áll rendelkezésére, csak meg kell látnia és az itt jelentkező anyagot a másik, szintén neki kínálkozó terület anyagával, a tanulók testi és szellemi fejlődésének változatos adataival kapcsolatban néznie.)

A feladat másik része, az egészségtan tanítása kevésbé bonyolult, de korántsem könnyebb. E részben az orvosnak reá nézve szokatlan kérdést kell megoldania: az egészségtant mint iskolai tantárgyat be kell illesztenie a többiek közé. Ez nem annyit jelent, hogy a kitűzött órákon az egészségtan fejezeteit sorban elmondja s a tanulóktól kikérdezze, holott ez maga is nagy és sok meggondolást kívánó munka. A beillesztésnek az az értelme, hogy az egészségtan tanítása közben felhasználja mindazt, amit a tanulók ebben az ismeretkörben más tárgyak (természetrajz) tanulása és olvasmányaik rendjén tanultak s addig eltelt életükben jórészt észrevétlenül elsajátítottak; eszméltesse őket jó és helytelen szokásokra s ezt az eszméletet támogassa más ismeretkörökben szerzett és a tanulónak rendelkezésére álló adatokkal. Nem szabad ismert dolgot nagy fontoskodással új gyanánt adni elő; nem szabad az orvosnak és a felnőttek közönséges ismereteket önként értődő gyanánt kívánni a tanulótól. A tanulók gondolatvilágába kell tehát beleilleszkedni az egészségtan tanítása közben; ez a titka a hatásnak, mert csak így ébred bennök érdeklődés és így marad ébren. Ezért legelső kötelesség az önmérséklet: az egészségtant az iskolában nem szabad úgy tanítani, ahogyan annak különböző részleteit az orvosnövendék hallotta az egyetemen; nem dióhéjban összeszorított, tehát száraz, élvezhetetlen orvosi tudományt kell az iskolában tanítani, hanem minden műveltségre, tudatos életre törekvő embernek szükséges tudnivalókat; a tanítványok itt nem orvosjelöltek, akiknek majd gyógyítaniuk kell másokat, hanem serdülők, ifjak, ezeknek itt saját testüket kell megismerniök, hogy övni tudják.

A feladatnak — íme. — mindkét része azt követeli az orvostól, hogy alkalmazkodjék: az iskolában nem betegek gyógyítása, hanem az egészséges életre való nevelés elősegítése a feladata.

3. E feladat teljesítése közben meggondolni való könnyebbséget is, nehézséget is okoz az orvosnak az iskolában való helyzete. Ez a helyzet a tanítótestülettel és a tanulókkal szemben is felemás: tagja a testületnek, de mégis kívül él azon, a tanulók szemében pedig tanár is, nem is.

A testületbe való tartozás közvetlenné teszi az annyira szükséges érintkezést az orvos és a többiek között, módot ad kölcsönös tájékozódásra; de mert mégis csak külső ember marad az orvos legtöbbször,

azért ebből gyakran következhetik a megértésnek egy és más nehézsége s a külső ember idegen is maradhat; ez súlyos nehézségek forrása lehet számára. Másrészt azonban éppen az szolgál nagy javára az iskolaorvosnak, hogy az iskolán kívül is sok dolga van, az életnek más oldalait is látja, több hatást vesz fel s ezek feldolgozása is szabadabb, kevésbé köti az iskolának bármilyen élénk, alapjában véve mégis egyhangú és kétségtelenül korlátok közé szorult élete. Az orvos eme helyzetének az a jó következése, hogy az orvos kevésbé hajlandó könnyen engedni akár az iskola adott, talán évtizedek óta változatlan belső viszonyainak, akár a felsőbbség magatartásában levő akadályoknak. Az orvos rendesen és jogosan nem egyszerűen iskolai embernek, hanem mintegy a szülők, a társadalom képviselőjének, egészségügyi érdekek szószólójának érzi magát s jó, hogy ez így van, ez ad neki erőt sürgetésre és változtatásra. Csakhogy éppen itt történhetik túlzás, esetleg önkénykedés is az orvos részéről. Ezzel aztán nagyot ronthat a javítás helyett. Ezért szükséges szem előtt tartani, hogy az iskolaorvos semmiben sem feljebbvalója a testület tagjainak, hanem kiegészítője, tanácsadója, munkatársa; azoknak szükségük van rá, mert az iskola egészségügyi kérdéseinek ő a szakértője, de ő sem lehet meg a többiek nélkül, mert az egész iskolának azok a szakértői s az orvos legbölcsebb és teljesen szükséges gondolatait is csak azok segítségével tudja valósítani.

Felemás helyzete a tanulókkal szemben több nehéz percet szerezhet az orvosnak, mert éppen e viszony szokatlansága megzavarhatja még akkor is, ha a tanulók nem akarnak neki nehézséget okozni. Erről is csak érintve mondok annyit, hogy az egészségtantanárt (az orvost) csak annyiban nézik a tanulók tanárnak, mert tanít, de tudják, ki is érzik, hogy igazában nem ez a mestersége és így igen könnyen «kifognak rajta». Ennek ezerféle módja van. Azon kezdődik, hogy bizalmaskodni kezdenek vele s ahelyett, hogy az orvos vezetné őket jól megfontolt és a célhoz szabott, egyenletes lépésekkel, számtalan, célzatos kérdéssel igyekeznek eltéríteni, sokszor nagyon is messzire vezető irányba. A helyzet azért nehéz, mert szerencsés dolog, hogy neki — mondjuk — könnyedebb lehet a tanulókkal az érintkezése, hiszen feltétlenül szüksége van a bizalomra s az ifjak éppen egészségügyi kérdésekben nagy szükségét is érzik annak, hogy bizalmasan beszélhessenek, — de veszedelem, ha ez bizalmaskodássá fajul, mert az kockáztatja az egész munka tervszerűségét és sikerét. Meg kell találni a mértéket, a határt s ebben az orvost megint az segíti, hogy sokféle emberrel érintkezik gyakorlata közben s így tapasztalja, hogy a minden komoly munkához szükséges tekintélyt éppen a munka komolysága adja meg. Nem baj, hogy az egészségtanból nem lehet «buktatni», csak érezzék meg a tanulók, hogy az az orvos szentnek tartja a maga iskolai feladatát; az sem baj, ha a tanítás mesterségében járatlannak látszik eleinte, csak azt értesse meg, hogy a jövőről, minden egyes tanuló jövő sorsáról van szó, mikor az egészség élet követelményeiről beszél.

Azon fordul meg minden: mennyire tud az iskolaorvos előre tekinteni s napi munkáját távoli hatásában szemlélni. Azaz: milyen lélekkel dolgozik. Tanítványaira való hatása legyen a főgondja. Ezek érdeklődését és komoly vonzalmát megnyerve, rajtok keresztül a szülőkre is hat és így annak az iskolának a közönségében, annak a községnek a lakosságában megalapozhatja az egészséggel való törődést és megindít-

hatja annak a gondolatnak a köztudatba való bevitelét, hogy mások egészségének gondozása is érdeke mindenkinek.

Ezzel az irányító gondolatral dolgozva legyőzi az iskolaorvos az apró-cseprő nehézségeket, megnyeri a testületnek ily távolibb célkitűzéshez szokott tagjait s az egészségügyi közfelfogást alakítva, egyúttal hozzájárul a nevelés körülményeinek a javításához, tehát a nevelés hatásának a lehetőségét is fokozza.

IMRE SÁNDOR.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Újságírói fakultás.

Köztudomású dolog, hogy a hivatása magaslatán álló sajtó mind a köz-, mind a magánélet előbbrevitelének kiapadhatatlan forrása. De amilyen áldás a belátó és önzetlen sajtó, ép oly csapássá válhatik, ha rövidlátó vagy rosszakaratú emberek kezébe kerül. Szilárd meggyőződésem, hogy minálunk sem vált volna lehetővé a közelmúlt terrorizmusa, ha a sajtónak egy része nemes hivatásától el nem tért volna, illetőleg ha egy részét kufárok és országfelforgatók nem ragadták volna magukhoz.

Ily nagy és nemes lévén a sajtó hivatása, nagyon természetes, hogy ez a hivatás gondos előkészítést, illetőleg előtanulmányokat tenne szükségessé. Mégis mit látunk? Azt, hogy pl. a papi, tanári, ügyvédi, mérnöki pályára lépők hosszas előkészítésben részesülnek a megfelelő szakiskolákban, de újságíró boldog-boldogtalan lehet, ha hivatást érez rá vagy azt hiszi, hogy neki arra hivatása van, vagy az életnek egyéb téerein hajótörést szenvedett. Nem akarom én azt mondani, hogy nekünk nem volna igen sok derék, kiváló újságírónk; de ha ilyenekké válhattak minden szakszerű előkészítés nélkül, mivé váltak volna akkor, ha rendszeresen megszabott előkészítésben részesültek volna?

Az újságírás terén még most is az ú. n. *műhelyrendszer* (*shop system*) dívik; azaz aki újságíró akar lenni, belép valamely lapvállalat kötelékébe, kezdetben talán technikai munkát végez, majd tudósító (*reporter*) lesz, később kisebb cikkek megírásával is megbízzák, míg végre vezércikkíró lehet belőle. E műhelyrendszer sok hasonlóságot tüntet fel a céhrendszerrel. Abban is megegyezik vele, hogy valamint a céh rajta kívül álló munkást meg nem tűr, az újságírók céhe is nehezen enged mást szóhoz jutni. Előkelő állást kell a céhen kívül álló közéleti egyénnek elfoglalnia, ha azt akarja, hogy mondanivalója helyet találjon valamely lapban, pedig a közre nézve nem annyira az a fontos, hogy ki beszél, hanem az, amit mond.

Közéletünknek és nevelési rendszerünknek ezt a hiányosságát látta egy New-Yorkban élő hazánkfia, Pulitzer József, a *New-York World* és a *St. Louis Dispatch*, két elsőrangú amerikai napilap tulajdonosa s azért 1903-ban a Columbia egyetemnek egy millió, majd végrendeletében egy második millió dollár alapítványi összeget adott, azon kikötéssel, hogy az az újságírás számára állítandó fakultás céljaira szolgáljon. A fakultás 1911-ben meg is nyílt. Felügyelő tanács